

Česká republika
NÁLEZ
Ústavního soudu

Jménem republiky

Ústavní soud rozhodl v senátu složeném z předsedy Jana Musila, soudce zpravodaje Pavla Rychetského a soudce Jaromíra Jirsy o ústavní stížnosti stěžovatelů **a) Ing. J. V., CSc., b) Ing. V. V., c) Ing. M. V., a d) Ing. J. V.**, všech zastoupených Mgr. Petrem Mikeščíkem, advokátem se sídlem Novotného lávka 5, Praha 1, proti rozsudku Nejvyššího soudu ze dne 1. června 2015 č. j. 28 Cdo 3355/2014-758, rozsudku Krajského soudu v Českých Budějovicích ze dne 10. prosince 2013 č. j. 8 Co 1447/2013-693, rozsudku Okresního soudu ve Strakonících ze dne 22. března 2013 č. j. 6 C 58/2004-657, rozhodnutí Ústředního pozemkového úřadu ze dne 16. června 2003 č. j. 17734/03-7170, rozhodnutí Pozemkového úřadu Strakonice ze dne 24. března 2003 č. j. PÚ/1050/91/P/Č/41 a rozhodnutí ministra zemědělství ze dne 16. září 2002 č. j. 29701/2002-1000 za účasti **Nejvyššího soudu, Krajského soudu v Českých Budějovicích, Okresního soudu ve Strakonících a Státního pozemkového úřadu** jako účastníků řízení a **Univerzity Karlovy**, se sídlem Ovocný trh 5, Praha 1, zastoupené prof. JUDr. Miroslavem Bělinou, advokátem se sídlem Pobřežní 370/4, Praha 8, Praha 5, jako vedlejší účastnice řízení, takto:

I. Rozsudkem Nejvyššího soudu ze dne 1. června 2015 č. j. 28 Cdo 3355/2014-758, rozsudkem Krajského soudu v Českých Budějovicích ze dne 10. prosince 2013 č. j. 8 Co 1447/2013-693 a rozsudkem Okresního soudu ve Strakonících ze dne 22. března 2013 č. j. 6 C 58/2004-657 byla porušena základní práva stěžovatelů na soudní ochranu a na rovnost účastníků řízení podle čl. 36 odst. 1 a čl. 37 odst. 3 Listiny základních práv a svobod.

II. Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 1. června 2015 č. j. 28 Cdo 3355/2014-758, rozsudek Krajského soudu v Českých Budějovicích ze dne 10. prosince 2013 č. j. 8 Co 1447/2013-693 a rozsudek Okresního soudu ve Strakonících ze dne 22. března 2013 č. j. 6 C 58/2004-657 se ruší.

III. Ve zbytku se ústavní stížnost odmítá.

Odůvodnění:

I.

Vymezení věci

1. Ústavní stížností, jež byla Ústavnímu soudu doručena dne 3. září 2015, stěžovatelé navrhli zrušení rozhodnutí uvedených v záhlaví z důvodu tvrzeného

porušení jejich základních práv podle čl. 11 odst. 1 a 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“), čl. 6 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen „Úmluva“) a čl. 1 Dodatkového protokolu k Úmluvě.

II.

Shrnutí řízení před obecnými soudy

2. Právní předchůdci stěžovatelů a další spoluvlastníci jako osoby oprávněně uplatnili v roce 1992 restituční nárok na budovu č. p. 71 na pozemku p. č. 85, pozemek p. č. 85, budovu bez č. p. na pozemku p. č. 86 a pozemek p. č. 86, vše v k. ú. Tchořovice (původně hájovna, nyní hydrobiologická stanice s příslušenstvím a zastavěnými pozemky), proti vedlejší účastnici řízení podle zákona č. 229/1991 Sb., o úpravě vlastnických vztahů k půdě a jinému zemědělskému majetku (dále jen „zákon o půdě“) a vedle toho i podle zákona č. 87/1991 Sb., o mimosoudních rehabilitacích.

3. Okresní úřad Strakonice, okresní pozemkový úřad (dále jen „pozemkový úřad“), původně v roce 1995 vydal rozhodnutí o tom, že oprávněné osoby nabývají k nemovitostem podílové spoluvlastnictví. Protože vedlejší účastnice řízení nerozporovala aplikaci zákona o půdě a i průběh řízení před pozemkovým úřadem aplikaci tohoto zákona nasvědčoval, vzali právní předchůdci stěžovatelů zpět návrh podaný podle zákona č. 87/1991 Sb., o mimosoudních rehabilitacích. Vedlejší účastnice řízení se pouze domnívala, že nemovitosti nelze vydat dle § 11 odst. 4 zákona o půdě, a proto podala opravný prostředek k Městskému soudu v Praze.

4. Městský soud v Praze v roce 1997 zrušil rozhodnutí pozemkového úřadu a věc mu vrátil k doplnění v otázce, zda došlo k zásadní přestavbě, kterou by stavba ztratila svůj původní stavebně technický charakter tak, že již nesouvisí s předmětem zemědělské výroby, a z toho důvodu by ji nebylo možné vydat podle § 11 odst. 4 zákona o půdě.

5. Poté, co pozemkový úřad provedl dokazování k aplikaci § 11 odst. 4 zákona o půdě, uplatnila vedlejší účastnice řízení novou argumentaci, že se na nemovitosti zákon o půdě vůbec nevztahuje. Pozemkový úřad se proto obrátil s předběžnou otázkou na Ústřední pozemkový úřad. Ústřední pozemkový úřad v roce 2002 rozhodl, že se na nemovitosti zákon o půdě vztahuje.

6. Proti tomuto rozhodnutí podala vedlejší účastnice řízení rozklad. Ministr zemědělství napadeným rozhodnutím ze dne 16. září 2002 č. j. 29701/2002-1000 rozhodl, že se na nemovitosti zákon o půdě nevztahuje.

7. Pozemkový úřad proto rozhodnutím ze dne 24. března 2003 č. j. PÚ/1050/91/P/Č/41 zamítl restituční nárok oprávněných osob. Jeho rozhodnutí dne 16. června 2003 potvrdil rozhodnutím č. j. 17734/03-7170 Ústřední pozemkový úřad.

8. Žalobou podanou v roce 2004 se pak dvanáct žalobců dožadovalo určení, že jsou spoluvlastníky označených nemovitostí. Mezi nimi byl i právní předchůdce stěžovatelů, Ing. Josef Vaníček, který se domáhal svého spoluvlastnického podílu 7/24. V průběhu soudního řízení zemřel a do jeho práv vstoupili stěžovatelé. Mezitím bylo soudy rozhodnuto o odmítnutí žaloby ostatních jedenácti žalobců pro nepřípustnost z důvodu

nevyčerpání opravných prostředků v řízení před správním orgánem (dovolání v této věci bylo zamítnuto usnesením Nejvyššího soudu ze dne 5. března 2009 sp. zn. 28 Cdo 603/2007).

9. Stěžovatelé poté upřesnili svůj nárok tak, aby bylo určeno, že jsou spoluvlastníky označených nemovitostí v poměru 1/3 u stěžovatelů a) a b) a 1/6 u stěžovatelů c) a d). Tvrdili, že jejich právní předchůdci v roce 1936 nabyli nemovitosti do spoluvlastnictví jako součást koupeného velkostatku Lnáře. Ostatní nemovitosti z tohoto velkostatku byly již oprávněným osobám vydány. Sporné nemovitosti byly v době převodu vlastnictví v roce 1936 zapůjčeny prof. Karlu Schäfernovi a jeho nástupcům, kteří prováděli hydrobiologický výzkum sloužící k provozování rybníčního hospodářství vlastníků velkostatku. Na základě rozhodnutí ministerstva zemědělství ze dne 15. června 1948 č. j. 57042/48-IX/R12 pak nemovitosti přešly bez náhrady na stát podle zákona č. 142/1947 Sb., o revisi první pozemkové reformy, jako součást zbytkového statku Lnáře. Původním přidělcem nemovitostí bylo Státní rybářství n. p. Blatná, ode dne 2. června 1959 pak byly svěřeny vedlejší účastníci řízení.

10. Okresní soud ve Strakoncích rozsudkem ze dne 22. března 2013 č. j. 6 C 58/2004-657 žalobu stěžovatelů zamítl, za použití § 150 občanského soudního řádu nepřiznal náklady řízení vedlejší účastníci řízení a stěžovatelům pouze uložil nahradit náklady státu. Předně dovodil, že se mohou domáhat pouze podílu 7/24 na nemovitostech, který odpovídá spoluvlastnickému podílu jejich právního předchůdce. Dále se zabýval otázkou, zda lze nemovitosti dle § 1 odst. 1 písm. c) zákona o půdě charakterizovat jako obytné či hospodářské budovy a stavby, sloužící zemědělské a lesní výrobě nebo s ní souvisejícímu vodnímu hospodářství, včetně zastavěných pozemků.

11. Poukázal na smlouvu ze dne 1. července 1924 uzavřenou mezi Masarykovou akademií práce v Praze a Českou akademií věd a umění v Praze na straně jedné a Karlem Lilgenauem, tehdejší majitelem velkostatku ve Lnářích, na straně druhé, který touto smlouvou do roku 1934 pronajal nemovitosti za účelem zřízení „hydrobiologické a rybářské stanice na lnářských rybnících“. Při otevření této stanice v roce 1925 měl být deklarován úmysl praktického zaměření výzkumných prací na stanici a jejich těsné napojení na problematiku rybníkářství. Soud dále vyšel ze znaleckého posudku znalce v oboru vodního hospodářství, rybářství a rybníkářství, RNDr. Adámka, který měl posoudit výsledky článků a prací a tím i činností prováděných na hydrobiologické stanici v letech 1925–1948 a který dospěl k závěru, že pouze pět článků z padesáti osmi je možné hodnotit jako omezeně aplikovatelné, avšak nesplňující požadavky na využitelnost pro rybářskou výrobu. Také svědek RNDr. Jan Fott, který jezdil na stanici jako dítě se svým otcem po roce 1946 a následně od roku 1956 studoval hydrobiologii, potvrdil, že výzkumné práce na stanici žádný přímý praktický dopad neměly a neprováděl se zde žádný rybářský výzkum. Soud tedy dovodil, že byt' prof. Schäferna měl záměr provádět na stanici aplikovaný výzkum sloužící potřebám rybníčního hospodářství, k jeho realizaci nedošlo. Proto stanice není stavbou sloužící zemědělské a lesní výrobě nebo s ní souvisejícímu vodnímu hospodářství ve smyslu § 1 odst. 1 písm. c) zákona o půdě.

12. Okresní soud nadto zhodnotil, že došlo ke ztrátě stavebně technického charakteru původní budovy tak, že již nesouvisí s předmětem zemědělské výroby, a proto ji nelze vydat dle § 11 odst. 4 zákona o půdě. K tomu poukázal na znalecký posudek Ing. Bedrníčka, podle něhož při srovnání stavu k roku 1993 se stavem v roce

1948 došlo ke vzniku dvou nových místností, čímž se stav vodorovných nosných konstrukcí změnil o 57,69 %. Soud přitom nepřihlížel k dalším stavebním změnám, které se týkaly příslušenství hájenky (např. septik, vodovod). Považoval ale za příléhavé závěry znalce Ing. Bedrníčka, kterými vyvracel správnost předchozího znaleckého posudku zpracovaného Ing. Řezáčem v průběhu správního řízení, podle něhož změny stavby nepřesahovaly nadpoloviční objemový podíl všech konstrukcí.

13. Krajský soud v Českých Budějovicích rozsudkem ze dne 10. prosince 2013 č. j. 8 Co 1447/2013-693 potvrdil rozsudek okresního soudu a stěžovatelům uložil zaplatit vedlejší účastníci řízení náklady řízení v celkové výši 11 350 Kč. K odvolací námitce stěžovatelů se zabýval tím, zda na nemovitosti dopadá § 1 odst. 1 písm. b) zákona o půdě, podle něhož se uvedený zákon vztahuje na obytné budovy, hospodářské budovy a jiné stavby, patřící k původní zemědělské usedlosti, včetně zastavěných pozemků. Dovodil, že velkostatek Lnáře tvořil jeden rozsáhlý hospodářský funkční celek včetně rozsáhlé plochy rybníků zahrnující i celou řadu budov, které netvoří jednu zemědělskou uzavřenou usedlost. Místo toho jde o celou řadu samostatných budov nebo jejich skupin spojených společným účelem, které jsou od sebe značně vzdálené a na sobě stavebnětechnicky i hospodářsky nezávislé. Jednotlivé budovy tak lze od velkostatku Lnáře oddělit, aniž by ten přestal plnit veškeré své funkce. To je podle něj patrné i z toho, že zbylá část velkostatku již byla oprávněným osobám vydána, aniž by velkostatek přestal plnit veškeré své funkce, a že k vydělení hájenky došlo již v roce 1924. Proto dovodil, že velkostatek Lnáře není původní zemědělskou usedlostí ve smyslu § 1 odst. 1 písm. b) zákona o půdě a na jednotlivé stavby je třeba pohlížet dle § 1 odst. 1 písm. c) téhož zákona. K tomuto ustanovení pak odkázal na dokazování provedené okresním soudem a na to, že „*předmětem činnosti*“ vedlejší účastnice řízení není provozování zemědělské výroby. Vzhledem k těmto závěrům se nezabýval námitkami stěžovatelů vůči znaleckým posudkům.

14. Nejvyšší soud rozsudkem ze dne 1. června 2015 č. j. 28 Cdo 3355/2014-758 odmítl dovolání stěžovatelů pro nepřipustnost v části, v níž se týkalo nákladů řízení, ve zbývajících částech dovolání zamítl. Stěžovatelům uložil zaplatit vedlejší účastníci řízení náklady řízení v celkové výši 4 114 Kč. Nezabýval se námitkami, na nichž nebyl založen rozsudek krajského soudu, tj. vymezení spoluvlastnického podílu stěžovatelů na nemovitostech, námitkou týkající se § 11 odst. 4 zákona o půdě a výkladu § 21 téhož zákona. Poukázal na to, že pro restituci nemovitosti je podstatné zjištění, zda splňovala kritéria § 1 odst. 1 písm. b) a c) zákona o půdě ke dni jeho účinnosti i ke dni odnětí majetku původnímu vlastníkovi. Výklad krajského soudu k § 1 odst. 1 písm. b) zákona o půdě považoval za příléhavý. Uvedl, že určení konkrétní míry funkční provázanosti sporných nemovitostí s komplexem velkostatku představuje skutkové zjištění, jež v dovolacím řízení nelze účinně zpochybnit. Byť připustil, že spjatost se zemědělským hospodářstvím nelze v § 1 odst. 1 písm. c) zákona o půdě chápat tak úzce, aby pokrývala pouze nemovitosti, které bezprostředně plní produkční funkci, trval na tom, že musí k naplňování ekonomického cíle zemědělské výroby sloužit alespoň plněním podpůrných funkcí provozu. Proto neměl za to, že by bylo možné sporné nemovitosti považovat za sloužící zemědělské a lesní výrobě nebo s ní souvisejícímu vodnímu hospodářství, pokud jsou využívány vysokou školou pro účely výzkumu, jehož výstupy jsou (pouze) potenciálně uplatnitelné při provozu rybníkářství.

III.

Argumentace stěžovatelů

15. V úvodu ústavní stížnosti stěžovatelé zdůraznili, že mají kladný vztah k vědě a ctí hodnoty morálky a přirozené spravedlnosti. Dle jejich názoru se však jednání představitelů vedlejší účastnice řízení, kteří se snaží těžit z křivd způsobených komunistickým režimem, přičí všem zásadám vědy a jejího společenského poslání. Rozhodnutí obecných soudů, která z něj vychází, jsou nesprávná, nespravedlivá a rozporná se zásadami demokratického právního státu. Poukázali na to, že když byla budova hájovny propůjčena vědeckému bádání spojenému s praktickou využitelností na jejich rybnících, všichni dřívější správci hájovny a významní vědci, kteří nemovitosti užívali, se osobně znali s předky stěžovatelů a s naprostou samozřejmostí s nimi spolupracovali za účelem zajištění odborné péče a rozvoje jejich rybníčního hospodaření. Opačná tvrzení vedlejší účastnice řízení, svědka RNDr. Fotta a znalce RNDr. Adámka, považovali za nelogická až absurdní. Vedlejší účastnice řízení využívá k vědecké činnosti v budově hájovny rybníky a lesy v soukromém vlastnictví stěžovatelů a bez jejich povolení. Pokud by byla vědecká činnost pro rybníky nevyužitelná, nepotřebovala by k ní vedlejší účastnice řízení hájovnu u rybníků a mohla by ji provádět ve svých jiných rozsáhlých prostorách.

16. Dle stěžovatelů poté, co jim vyhověly všechny správní orgány, Městský soud v Praze nepochyboval o aplikaci zákona o půdě a byl vypracován znalecký posudek znalce Ing. Řezáče, který vyzněl ve prospěch vydání sporných nemovitostí, dosáhli zástupci vedlejší účastnice řízení toho, že se do věci vložil tehdejší ministr zemědělství Ing. Jaroslav Palas, který rozhodl, že se na vydání nemovitostí zákon o půdě nevztahuje. Stěžovatelé měli podezření, že tehdejší ministr stranil vedlejší účastnici řízení na základě známosti s jejím zástupcem, k čemuž poukazovali na okolnosti související s politickou příslušností ministra zemědělství.

17. Okresní soud dle jejich názoru správně zjistil mimo jiné to, že všechny nemovitosti byly právním předchůdcům stěžovatelů odňaty jako jeden celek. Původně byly přiděleny Státnímu rybářství, n. p. Blatná, a až následně vedlejší účastnici řízení. Měl tedy učinit závěr, že na nemovitosti se vztahuje § 1 odst. 1 písm. b) zákona o půdě jako na budovy a zastavěné pozemky patřící k původní zemědělské usedlosti. Namísto toho rozhodl, že na nemovitosti nedopadá § 1 odst. 1 písm. c) zákona o půdě. Stěžovatelé namítali, že na sporné nemovitosti dopadá písm. b) zmiňovaného ustanovení, a protože k aplikaci zákona o půdě postačí naplnění alespoň jednoho kritéria § 1, není již třeba se zabývat aplikací § 1 odst. 1 písm. c) zákona o půdě. Přesto byli přesvědčeni, že by nemovitosti vyhověly i podmínkám písm. c). Okresní soud se dle nich přiklonil k posudku RNDr. Adámka a svědectví RNDr. Fotta, bývalého zaměstnance vedlejší účastnice řízení, přičemž pominul nesmyslnost a absurditu jejich výpovědí rozporných s nezpochybněnými historickými články, které byly provedeny jako důkaz. Zdůrazňovali různé články prof. Schäferny, v nichž se zabýval rybářskou problematikou, článek „*Sedesát let Hydrobiologické a rybářské stanice přírodovědecké fakulty UK v Oboře u Blatné*“ z roku 1986 i to, že se svědek RNDr. Fott narodil až v roce 1939 a soud vycházel z jeho popisu rodinné dovolené v roce 1945, kdy mu bylo šest let. Namítali, že posudek znalce RNDr. Adámka na posouzení prací vyšlých z hydrobiologické a rybářské stanice z hlediska jejich využitelnosti pro zemědělskou výrobu je již koncepčně vadný, neboť znalec se nemohl vyjadřovat k tomu, jak jsou články využitelné jinými osobami. Také upozornili, že praktické práce a pozorování nemusí být a obvykle nejsou předmětem vědeckých článků.

18. Nesouhlasili i s doplňkovým závěrem okresního osudu, že nemovitosti ztratily zásadní přestavbou svůj původní stavebně technický charakter tak, že již nesouvisí s předmětem zemědělské výroby. Měli za to, že znalec Ing. Bedrníček je podjatý ve prospěch vedlejší účastnice řízení, která si ho původně najala. Okresní soud pominul srovnání posudku znalce Ing. Bedrníčka s posudkem Ing. Řezáče, který byl jako znalec určen nezávislým správním orgánem a dospěl k opačnému závěru. Nadto jsou 57,69% stavební změny vodorovných nosných konstrukcí zjištěné znalcem Ing. Bedrníčkem minimální, přesahují nadpoloviční objem změn pouze v jednom prvku dlouhodobé životnosti a pouze nevýznamně. Okresní soud při tomto hodnocení opomněl, že nedošlo ke ztrátě stavebně technického charakteru tak, že by již nesouvisel s předmětem zemědělské výroby. Stále se jedná o obytnou budovu hájovny, která může být i nadále využita v rybničním a lesním hospodářství stěžovatelů.

19. Všem napadeným rozhodnutím pak stěžovatelé vytýkali, že v nich provedený výklad pojmů „*původní zemědělská usedlost*“, „*obytné budovy, hospodářské stavby a jiné stavby patřící k původní zemědělské usedlosti*“ a „*uzavřená zemědělská usedlost*“ je vůči stěžovatelům přehnaně restriktivní, což je u restitučních zákonů nepřipustné. Žádný z rozhodujících orgánů přesvědčivě nezdůvodnil, proč sporné nemovitosti nepovažuje za funkční součást velkostatku. To, že stěžovatelé provozují hospodářství bez předmětných nemovitostí, jim nemůže být kladeno k tíži. Také je dle nich nepodstatné, k čemu nemovitosti sloužily vedlejší účastníci řízení ke dni účinnosti zákona o půdě. Rozhodující naopak je, že mohou sloužit hospodářství žalobců. Protože orgány veřejné moci nepostupovaly v duchu snahy o zmírnění majetkových krivd, došlo k porušení práva stěžovatelů vlastnit majetek i práva na soudní ochranu.

20. Stěžovatelé rovněž měli za to, že měli být podle § 21a zákona o půdě osvobozeni od soudních poplatků a neměli platit vedlejší účastníci řízení náklady řízení na základě § 28 zákona o půdě a § 150 občanského soudního řádu. Také se podle § 21 zákona o půdě domnívali, že mají nárok na vydání celé věci, tj. celých nemovitostí a nikoli jen podílu na nich.

21. Závěrem stěžovatelé dodali, že vedlejší účastnice řízení odmítla vydat nemovitosti a užívat je na základě nájmu, čímž prokázala neúctu k soukromému vlastnictví. Nemovitosti vedlejší účastníci nikdy nepatřily, byly v dobré víře pronajaty její předchůdkyní a vedlejší účastnice by je nyní měla získat do svého vlastnictví ve jménu prakticky nepotřebné vědy. Považovali za nepřipustné, aby se skutečnost, že předchůdci stěžovatelů vědu podporovali a prakticky užívali její výsledky, měla nyní obracet proti nim.

IV.

Průběh řízení před Ústavním soudem

22. Ústavní soud si pro účely tohoto řízení vyžádal soudní spis a vyjádření účastníků řízení i vedlejší účastnice řízení.

23. Nejvyšší soud ve vyjádření sdělil, že se stěžovatelé v ústavní stížnosti omezili na námitky, které již uplatnili v řízení před obecnými soudy. Ty je vypořádaly adekvátním, potažmo ústavně konformním způsobem. Jedinou námitkou, která dosahuje ústavněprávní relevance, je dle Nejvyššího soudu upozornění na zápočet restriktivního

či formalistického výkladu restitučních předpisů. Měl však za to, že ve svém rozhodnutí podrobně vyložil, že k porušení tohoto imperativu nedošlo. K zásahu do práva vlastnit majetek dle čl. 11 Listiny Nejvyšší soud podotkl, že se toto ustanovení vztahuje pouze na vlastnictví již nabyté a nikoli jen na tvrzený nárok. V této souvislosti odkázal mimo jiné na nález Ústavního soudu ze dne 13. ledna 1998 sp. zn. I. ÚS 232/97 (N 3/10 SbNU 33). K namítanému nepoužití § 150 občanského soudního řádu uvedl, že rozhodování o nákladech řízení je zásadně doménou obecných soudů a že v řešené věci byla výše náhrady nákladů bagatelní.

24. Krajský soud odkázal na svůj napadený rozsudek s tím, že v současné době má příslušný senát odlišné personální složení.

25. Okresní soud rovněž odkázal na svůj napadený rozsudek.

26. Státní pozemkový úřad [který byl zřízen zákonem č. 503/2012 Sb., o Státním pozemkovém úřadu a o změně některých souvisejících zákonů, jímž byla změněna struktura i postavení pozemkových úřadů a podle něhož Státní pozemkový úřad vstoupil do práv a povinností vyplývajících z jiných právních předpisů, které souvisejí s činností pozemkových úřadů a Ústředního pozemkového úřadu (§ 22 odst. 6 uvedeného zákona)] odkázal na závěry všech napadených rozhodnutí. Měl za to, že nebylo porušeno žádné z namítaných základních práv stěžovatelů, a nesouhlasil se zrušením napadených rozhodnutí.

27. Vedlejší účastnice řízení také nespátkovala v napadených rozhodnutích zásah do základních práv a svobod stěžovatelů. Uvedla, že si stěžovatelé vykládají § 1 odst. 1 písm. b) zákona o půdě nesprávně a k tomu poukázala na stanovisko Nejvyššího soudu ze dne 19. prosince 1995 sp. zn. Cpjn 36/95. Předmětné nemovitosti již od roku 1924 neslouží zemědělské výrobě. Hájovna přináležela k oboře se stádem daňků do roku 1914, kdy obora zanikla. V roce 1922 se poslední hajný odstěhoval, hájovna byla opuštěna a neplní svůj účel podle § 1 odst. 1 písm. b) ani c) zákona o půdě. Není zde žádná souvislost s lesní výrobou. V roce 1924 byla hájovna propůjčena Masarykově akademii práce a přestavěna na hydrobiologickou stanici. Pro posouzení otázky, zda se na nemovitosti vztahuje zákon o půdě, je podstatný účel jejich využití k 25. únoru 1948. Z řízení před soudy vyplynulo, že nemovitosti k původní zemědělské usedlosti v rozhodné době (nejpozději od roku 1924) nepatřily. K tomu poukázala na odůvodnění rozsudku krajského soudu v tom, že velkostatek Lnáře sice tvořil jistý hospodářský celek, ale byl natolik rozsáhlý a sestával z částí natolik fyzicky a funkčně samostatných, že jej za původní zemědělskou usedlost ve smyslu § 1 odst. 1 písm. b) označit nelze.

28. Z dokazování prováděného ve vztahu k § 1 odst. 1 písm. c) zákona o půdě podle vedlejší účastnice řízení vyplynulo, že činnost hydrobiologické stanice byla zaměřena na tzv. základní výzkum, což je teoretická nebo experimentální práce prováděná zejména za účelem získání nových vědomostí o základních principech jevů nebo pozorovatelných skutečností, která není primárně zaměřena na uplatnění nebo využití v praxi. Namítané práce prof. Schäfery, pokud se týkaly ryb, popisovaly vrozené patologické odchylky a měly tedy charakter zoologicko-anatomický, nikoliv produkčně rybářský. Masarykova akademie práce nefinancovala rybářský výzkum. K tomuto účelu byl 1. září 1921 zřízen ministerstvem zemědělství Výzkumný ústav rybářský. Lnářský velkostatek finančně hydrobiologické stanici nepomáhal. Tvrdila tak, že stěžovatelé nepochopili rozdíl mezi představou prof. Schäfery a skutečnou činností hydrobiologické stanice. Svědek RNDr. Fott pak měl potvrdit, že stanice nemohla

sloužit přímo praxi i proto, že výzkum se zde realizoval formou čtrnáctidenních až třítýdenních letních pobytů. Skutečnost, že byl v rozhodné době devítiletým dítětem, jeho důvěryhodnost nesnižuje. Vědomosti čerpal také z pracovních deníků, z nichž žádný rybářský výzkum nelze doložit. Stěžovatelé jeho výpověď nebyli schopni žádnými důkazy rozporovat. RNDr. Adámek se mohl vyjádřit k odborné otázce, zda na hydrobiologické stanici probíhal základní výzkum. Proti tomu stěžovatelé neuvedli, jaký probíhal na stanici aplikovaný výzkum a s jakými konkrétními dopady na praxi. I kdyby měl však výzkum jakýkoli praktický přínos, nemůže to zvrátit závěr Nejvyššího soudu, že pokud vysoká škola užívá hydrobiologickou stanici pouze k vědeckým a pedagogickým účelům, nespádají pozemky a stavby, z nichž sestává, do rozsahu § 1 odst. 1 písm. c) zákona o půdě.

29. Výklad rozhodných pojmů nepovažovala vedlejší účastnice řízení za přehnaně restriktivní. Krajský soud podrobně zdůvodnil, proč nelze velkostatek Lnáře považovat za původní zemědělskou usedlost. I kdyby byl původní zemědělskou usedlostí, nebylo by možné sporné nemovitosti považovat za její součást, protože s ní nejpozději od roku 1924 funkčně nesouvisely. Bez přeměny na stanici by nemovitost podlehla zkáze. Protože soudy vyšly z prokázaných skutkových zjištění, nemohlo dojít k porušení ústavních práv stěžovatelů. Při aplikaci zákona o půdě pak hraje klíčovou roli faktický způsob užívání nemovitostí ke dni odnětí nemovitostí původním vlastníkům a ke dni účinnosti zákona o půdě (k tomu vedlejší účastnice řízení odkázala na rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 31. srpna 2006 sp. zn. 28 Cdo 1546/2006). Proto měla za to, že nedošlo k žádnému excesu orgánů veřejné moci či jednání, které by vybočovalo z mezí ústavních zásad spravedlivého procesu. Ústavní ochrana se nadto nevztahuje k uplatněnému restitučnímu nároku, k porušení práva stěžovatelů dle čl. 11 Listiny proto nemohlo dojít.

30. Dále se vedlejší účastnice ztotožňovala se závěrem okresního soudu a znalce Ing. Bedrníčka, že při přestavbě sporných nemovitostí došlo ke ztrátě stavebně technického charakteru tak, že již nesouvisí s předmětem zemědělské výroby. Požadavek stěžovatelů, aby jim byla nemovitost vydána jako celek, považovala za neopodstatněný. Jejich právní předchůdce uplatnil svůj nárok toliko v rozsahu 7/24. Stěžovatelům nemohl přirůst podíl po jiných spoluvlastnících, jejichž žaloby byly pro nepřípustnost odmítnuty. Náklady řízení pak nepředstavují finanční nárok související s vydávanými nemovitostmi ve smyslu § 28 zákona o půdě. Otázka, zda měli být stěžovatelé osvobozeni od soudního poplatku, nemůže mít žádný vliv na posouzení, zda bylo zasaženo jejich právo na spravedlivý proces.

31. Vedlejší účastnice řízení tedy shrnula, že v napadených rozhodnutích ani řízeních, která jim předcházela, nelze spatřovat porušení ústavních práv stěžovatelů. Nemovitosti nelze vydat, neboť nepodléhají působnosti zákona o půdě. Pro stěžovatele je nadto hydrobiologická stanice naprosto bezcenná. Vedlejší účastníci řízení proti tomu slouží jako významné pedagogické a vědecké pracoviště.

32. Na tato vyjádření stěžovatelé reagovali replikou, v níž zdůraznili, že na rozdíl od nich nemá vedlejší účastnice řízení k hájovně žádný řádný nabývací titul a své vlastnické právo dovozuje v podstatě pouze z nájemní smlouvy, aniž by byla její stranou. Jsou přesvědčeni, že usilovali o správnou a spravedlivou věc a nezpronevěřili se základním principům práva, spravedlnosti, morálky ani vědy. Vedlejší účastnice řízení proti tomu bude navždy zatížena prospěchem z křivdy způsobené komunistickým režimem svobodným občanům. Pokud vedlejší účastnice označuje hájovnu za

bezecnou, může ji stěžovatelům dobrovolně vrátit. Základní principy demokratického právního státu a spravedlnosti by měly fungovat ve skutečném životě a ne pouze v posluchárnách vedlejší účastnice řízení. Hájozna je přirozenou součástí lesního a rybnického hospodaření, má s ním přímou souvislost a není důvod ji z hospodářství stěžovatelů vyčleňovat v jednostranném zájmu vedlejší účastnice řízení. Stěžovatelé čestně žijí, nikomu neškodí a domáhají se pouze toho, co jim právem patří.

33. Ústavní soud rozhodl o ústavní stížnosti ve smyslu § 44 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu (dále jen „zákon o Ústavním soudu“), bez ústního jednání, neboť od něj nebylo možné očekávat další objasnění věci.

V.

Podmínky projednání ústavní stížnosti

34. Ústavní soud je příslušný k projednání návrhu, ústavní stížnost je přípustná (stěžovatelé před jejím podáním vyčerpali všechny procesní prostředky k ochraně jejich práv ve smyslu § 75 odst. 1 zákona o Ústavním soudu), byla podána včas a osobami k tomu oprávněnými a splňuje i ostatní zákonem stanovené náležitosti. Ústavní soud proto přistoupil k jejímu věcnému projednání.

VI.

Vlastní posouzení

35. Ústavní soud se seznámil s argumentací stěžovatelů, vyjádřeními účastníků řízení a vedlejší účastnice řízení a obsahem soudního spisu, načež dospěl k závěru, že ústavní stížnost je zčásti důvodná.

36. V řízení o ústavních stížnostech [čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy České republiky (dále jen „Ústava“), § 72 a násl. zákona o Ústavním soudu] se Ústavní soud jako soudní orgán ochrany ústavnosti (čl. 83 Ústavy) omezuje na posouzení, zda rozhodnutími orgánů veřejné moci nebo postupem předcházejícím jejich vydání nebyla porušena ústavně zaručená základní práva a svobody. To znamená, že jejich ochrana je jediným důvodem, který otevírá prostor pro zásah do rozhodovací činnosti těchto orgánů, což platí i pro případné přehodnocení jejich skutkových zjištění nebo právních závěrů. Tento závěr se přitom přirozeně uplatní i ve vztahu k postupu a rozhodování obecných soudů. Ústavní soud totiž není v postavení jejich další instance, a tudíž jeho zásah nelze odůvodnit toliko tím, že se obecné soudy dopustily pochybení při aplikaci tzv. podústavního práva či jiné nesprávnosti.

VI.a

Obecná východiska

37. Ustanovení čl. 36 odst. 1 Listiny zaručuje každému možnost domáhat se stanoveným postupem svého práva u nezávislého a nestranného soudu (a ve stanovených případech u jiného orgánu). Z práva na soudní ochranu ve smyslu čl. 36 odst. 1 Listiny neplyne garance „správného“ rozhodnutí, natož rozhodnutí, jež

stěžovatel za správné pokládá. Závěr o jeho porušení nelze odůvodnit toliko rozdílným názorem na výklad podústavního práva provedený obecnými soudy [srov. náleze ze dne 29. května 1997 sp. zn. III. ÚS 31/97 (N 66/8 SbNU 149); všechna zde citovaná rozhodnutí Ústavního soudu jsou dostupná na <http://nalus.usoud.cz>] nebo tím, že neodpovídá názoru stěžovatele [srov. usnesení ze dne 5. srpna 2002 sp. zn. IV. ÚS 732/2000 (U 24/27 SbNU 293)]. Uvedené však neplatí v situacích, kdy tento výklad založil porušení některého (jiného) základního práva stěžovatele nebo je výrazem flagrantního ignorování příslušné normy či zjevného a neodůvodněného vybočení ze standardů právního výkladu, jež je v soudní praxi respektován, v důsledku čehož představuje nepředvídatelnou interpretační libovůli. Tuto výjimku lze přitom vztáhnout i na aplikaci procesních předpisů [srov. např. náleze ze dne 3. března 2011 sp. zn. III. ÚS 2671/09 (N 33/60 SbNU 397)].

38. Jednou ze stěžejních součástí práva na soudní ochranu je i princip rovnosti účastníků řízení. Své normativní vyjádření nachází především v čl. 37 odst. 3 Listiny a čl. 96 odst. 1 Ústavy. Na úrovni podústavního práva je zakotven mimo jiné v § 18 občanského soudního řádu, přičemž se promítá i do řady jeho dalších ustanovení. Garantuje rovné postavení účastníků soudního řízení co do práv, jež účastníkům určitého typu řízení přiznává právní řád [srov. náleze ze dne 21. srpna 2008 sp. zn. II. ÚS 657/05 (N 146/50 SbNU 291)]. Obdobným způsobem je tento princip interpretován i v ustálené judikatuře Evropského soudu pro lidská práva, který za součást práva na spravedlivý proces ve smyslu čl. 6 odst. 1 Úmluvy považuje zásadu „rovnosti zbraní“. Z ní dovozuje, že každé procesní straně má být dána přiměřená možnost přednést svou záležitost, včetně důkazů, za podmínek, jež ji nestaví do podstatně nevýhodnější situace, než ve které je její protistrana (rozsudek ve věci *Dombo Beheer B. V. proti Nizozemsku* ze dne 27. října 1993 č. 14448/88, § 33).

39. V demokratickém právním státě pak není místo pro takový výklad právních norem, jehož výsledkem by bylo sofistické odůvodňování zřejmé nespravedlnosti. Jakkoliv je základním východiskem výkladu právního předpisu vždy jeho znění, samotné ještě nemusí dát úplnou odpověď na otázku, jaká práva a povinnosti jsou v něm obsažena. Jejich konkretizace může vyžadovat, aby byl vzat v úvahu rovněž účel právního předpisu, historie jeho vzniku, systematická souvislost a principy, jež mají svůj základ v ústavně konformním právním řádu jako významovém celku [například náleze ze dne 4. února 1997 sp. zn. Pl. ÚS 21/96 (N 13/7 SbNU 87; 63/1997 Sb.); všechna zde citovaná rozhodnutí Ústavního soudu jsou dostupná na <http://nalus.usoud.cz>]. Zvláště významný může být tento přístup v případech, kdy jde o použití některého z právních předpisů dřívějších, již ne zcela vyhovujících, ve své podstatě však nikoliv protiústavních. Z mnoha myslitelných výkladů je třeba použít právě takový, který – je-li to možné – respektuje ústavní principy [například náleze ze dne 3. února 1999 sp. zn. Pl. ÚS 19/98 (N 19/13 SbNU 131; 38/1999 Sb.)]. Lpění na doslovném výkladu právního předpisu bez ohledu na uvedený kontext může naopak vést k přiznání nebo omezení práva nebo stanovení povinnosti, jež budou postrádat rozumný smysl či z jiného důvodu představovat ústavně nepřijatelný následek.

40. Nepřípustnost výkladu založeného na přepjatém formalismu patří mezi elementární zásady, jež se vztahují na veškerou činnost orgánů veřejné moci. Nerespektování tohoto požadavku ze strany obecných soudů, by ve vztahu k účastníkovi řízení mohlo vést k porušení jeho základních práv a svobod, a to přinejmenším pokud jde o jeho základní právo na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1

Listiny [například nálezy ze dne 8. července 1999 sp. zn. III. ÚS 224/98 (N 98/15 SbNU 17)].

41. Uvedené požadavky na výklad a použití právních předpisů se v plné míře uplatní i na restituční zákony. Platí, že konkrétní rozsah a podmínky uplatnění restitučních nároků jsou věci politického rozhodnutí zákonodárce, kterým je projevena vůle státu k restituci [nálezy ze dne 20. ledna 2015 sp. zn. II. ÚS 2610/14 (N 6/76 SbNU 99), bod 22]. Přesto Ústavní soud již ve své rozhodovací činnosti vícekrát připomněl, že restitučními zákony se demokratická společnost snaží alespoň částečně zmírnit následky minulých majetkových a jiných křivd a stát a jeho orgány jsou povinny postupovat podle restitučního zákona v souladu se zákonnými zájmy osob, jejichž újma má být alespoň částečně kompenzována. Při aplikaci restitučních zákonů není možné postupovat příliš restriktivně, resp. formalisticky, ale naopak je nutné používat je velmi citlivě, vždy s ohledem na okolnosti konkrétního případu a zejména s ohledem na citovaný smysl a účel zákona [např. nálezy ze dne 22. dubna 2014 sp. zn. I. ÚS 2299/13 (N 64/73 SbNU 221), bod 23]. Případné legislativní nedůslednosti různého druhu, jakož i nepředvídatelnost v postupu různých státních orgánů, nebo osob jednajících v podstatě za stát, nelze vykládat v neprospěch oprávněných osob, ale s ohledem na platné konstitutivní hodnoty a principy demokratického právního státu vyjádřené v ústavním pořádku [nálezy ze dne 10. prosince 2008 sp. zn. I. ÚS 755/06 (N 219/51 SbNU 725)].

VI.b

K použití § 1 odst. 1 zákona o půdě

42. V posuzované věci bylo rozhodující zjištění, zda sporné nemovitosti spadají do rozsahu působnosti zákona o půdě vymezeného zejména v jeho § 1 odst. 1, podle něhož se uvedený zákon vztahuje na:

„a) půdu, která tvoří zemědělský půdní fond nebo do něj náleží, a v rozsahu stanoveném tímto zákonem i na půdu, která tvoří lesní půdní fond, (dále jen ‚půda‘),

b) obytné budovy, hospodářské budovy a jiné stavby, patřící k původní zemědělské usedlosti, včetně zastavěných pozemků,

c) obytné a hospodářské budovy a stavby, sloužící zemědělské a lesní výrobě nebo s ní souvisejícímu vodnímu hospodářství, včetně zastavěných pozemků,

d) jiný zemědělský majetek uvedený v § 20“.

43. K aplikaci zákona o půdě postačí naplnění kteréhokoli z citovaných písmen [srov. např. nálezy ze dne 29. listopadu 1994 sp. zn. I. ÚS 41/94 (N 57/2 SbNU 145)]. V úvahu přicházela pouze aplikace písm. b) nebo c), neboť stěžovatelé se domáhali vydání budov a jimi zastavěných pozemků. Písm. a) se proti tomu vztahuje pouze na půdu tvořící zemědělský či lesní půdní fond a písm. d) na živý a mrtvý inventář. U písm. b) a c) je přitom podstatné jejich rozlišení. Zatímco v případě písm. b) je rozhodující podmínka „*patřící k původní zemědělské usedlosti*“, u písm. c) je to podmínka „*sloužící zemědělské a lesní výrobě nebo s ní souvisejícímu vodnímu hospodářství*“ (viz také nálezy sp. zn. I. ÚS 41/94).

44. Podle § 30 zákona o půdě pak platí, že pro postup podle části druhé tohoto zákona (tedy i v této věci) se za majetek uvedený v § 1 odst. 1 považuje i majetek, který byl v době odnětí vlastnického práva k těmto účelům užíván.

VI.c

K použití § 1 odst. 1 písm. b) zákona o půdě v posuzované věci

45. Přestože okresní soud v této věci správně zhodnotil, že je třeba prokázat, zda nemovitosti splňují některou z charakteristik § 1 odst. 1 zákona o půdě a vedl v tomto směru dokazování, zcela se v odůvodnění svého rozhodnutí opomněl zabývat možností, že by na nemovitosti dopadal § 1 odst. 1 písm. b) téhož zákona. Stěžovatelé jako žalobci přitom k tomuto ustanovení snášeli své argumenty i důkazy. Okresní soud se proti tomu zaměřil pouze na zjišťování, zda jsou naplněny podmínky § 1 odst. 1 písm. c) zákona o půdě a pouze k tomuto ustanovení přiřadil skutková zjištění, která dovedl z provedeného dokazování. Jeho skutková zjištění i výsledky dokazování by přitom byla využitelná i pro aplikaci písm. b) téhož ustanovení.

46. Krajský soud se k odvolací námitce stěžovatelů aplikací písm. b) zabýval. Zhodnotil, že velkostatek Lnáře tvořil jeden rozsáhlý hospodářský funkční celek včetně rozsáhlé plochy rybníků zahrnující i celou řadu budov, které ale netvoří jednu zemědělskou uzavřenou usedlost. Právě z rozsahu hospodářství („*velké plochy velkostatku*“) dovedl, že jednotlivé budovy lze z celku oddělit, aniž by to mělo vliv na plnění jeho funkcí.

47. Nejvyšší soud pak k tomuto hodnocení krajského soudu, jako prvního hodnocení týkajícího se aplikace § 1 odst. 1 písm. b), uvedl, že je adekvátní běžnému významu slov užitých v zákoně o půdě. Navíc podle něj určení konkrétní míry funkční provázanosti sporných nemovitostí s komplexem velkostatku představuje skutkové zjištění, které v dovolacím řízení nelze účinně zpochybnit.

48. V souhrnu se tedy okresní soud aplikací § 1 odst. 1 písm. b) zákona o půdě nezabýval, krajský soud vyšel pouze z rozsáhlosti původní usedlosti a oddělitelnosti sporných nemovitostí a Nejvyšší soud vlastní hodnocení krajského soudu v této konkrétní věci nepřezkoumal, protože ho považoval za skutkové zjištění, které v dovolacím řízení nelze účinně zpochybnit.

49. Závěr krajského soudu se přitom neopíral o žádné skutkové zjištění, přestože, jak je naznačeno výše, mohl vyjít z některých důkazů provedených okresním soudem a z nich skutková zjištění učinit. Opřel se pouze o „*dosud provedené dokazování, potažmo rozsáhlý obsah spisu*“, aniž by odkázal na konkrétní důkaz a ačkoli dokazování před okresním soudem nebylo vůbec zaměřeno na rozsáhlost velkostatku Lnáře ani oddělitelnost jeho jednotlivých částí. Především však závěr krajského soudu nepředstavuje žádný právní argument plynoucí ze zákona o půdě pro nevydání nárokovaných nemovitostí.

50. Ústavní soud v této souvislosti již vyslovil, že restituentovo právo na vydání stavby „*nemůže odviset od rozsahu zemědělské výroby, neboť by zvýhodňovalo restituenty menších zemědělských usedlostí, u nichž žádné související činnosti v relativně osamostatnitelné podobě nepřichází v úvahu. Navíc samotný zákonodárce*

nečiní rozdíly z hlediska velikosti vráceného majetku.“ [Nález sp. zn. II. ÚS 186/95 ze dne 18. 9. 1996 (N 83/6 SbNU 89).] Rovněž uvedl, že zákon o půdě „*nikde nestanoví nezbytnou definiční vlastnost zemědělské usedlosti jako určitého hospodářského celku v tom směru, že by všechny její části musely na sebe místně, stavebně nebo provozně bezprostředně navazovat*“ [nález sp. zn. II. ÚS 467/97 ze dne 3. 8. 2000 (N 113/19 SbNU 93)]. Jak uvádí i soudobá literatura, vodítko k výkladu zákona o půdě dává již samotný text zákona. Již obytné budovy uvedené v § 1 odst. 1 písm. b) a c) zákona o půdě „*v pravém smyslu slova zemědělské výroby nikdy doopravdy sloužit nemohou, pokud samozřejmě zůstávají obytnými. Obytné budovy totiž jsou budovy sloužící nikoli k zemědělské výrobě, ale vždy k bydlení. Souvislost se zemědělskou výrobou tedy musí být dána zjevně na jiné úrovni, nežli že jde o stavbu sloužící zemědělské výrobě bezprostředně.*“ (Kindl, M. *Restituce v soudní praxi*. Praha : C. H. Beck, 1997, str. 6.)

51. I podle judikatury Nejvyššího soudu je pro podřazení konkrétní nemovitosti pod pojem „*původní zemědělské usedlosti*“ třeba hodnotit zejména to, zda se jednalo o určitý společný komplex nemovitostí (srov. stanovisko Nejvyššího soudu ze dne 19. prosince 1995 sp. zn. Cpjn 36/95), rozsah nemovitostí ani jejich neoddělitelnost Nejvyšší soud do definičního vymezení původní zemědělské usedlosti nezahrnuje. Ostatně teprve tehdy, tvoří-li něco celek (či komplex), lze o oddělitelnosti vůbec hovořit. Pak je oddělitelnost spíše argumentem ve prospěch existence celku.

52. Protože v této věci právní předchůdci stěžovatelů uplatnili postup podle části druhé zákona o půdě, je rozhodující stav nemovitostí nikoli ke dni účinnosti zákona o půdě, ale ke dni, kdy nemovitosti přešly na stát, přičemž nelze sporné nemovitosti posuzovat odděleně od zemědělských pozemků či jiných staveb, s nimiž tvořily jeden funkční či hospodářský celek [srov. § 30 zákona o půdě a rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 23. července 2003 sp. zn. 28 Cdo 183/2003 nebo náleze ze dne 9. února 2000 sp. zn. IV. ÚS 302/99 (N 24/17 SbNU 177)].

53. Z důkazů, které okresní soud provedl, je potom zřejmé, že předmětné nemovitosti byly právním předchůdcům stěžovatelů v roce 1948 odňaty spolu se všemi jejich ostatními nemovitostmi jako součást zbytkového statku Lnáře (č. l. 330–359 soudního spisu). Tehdejší státní orgány přitom nepochybovaly, že hydrobiologická stanice je součástí rybníčního hospodářství (hydrobiologickou stanicí pouze shrnují ve výčtu rybníčního hospodářství na č. l. 352–354, zatímco např. na č. l. 347 v případě dvou mlýnů zdůvodňují, proč jsou státem přebírány i tyto). V minulosti Ústavní soud už pouze na základě obdobných důkazů zhodnotil, že jednoznačně svědčí ve prospěch stěžovatele a vedou k závěru, že na sporné nemovitosti lze aplikovat zákon o půdě [srov. náleze ze dne 27. dubna 1999 sp. zn. II. ÚS 94/98 (N 62/14 SbNU 57)].

54. O další provázanosti mezi hospodařením právních předchůdců stěžovatelů a činností hydrobiologické stanice a tedy o tom, že tvořily společný komplex nemovitostí, pak svědčí i články dokládané stěžovateli a provedené jako důkaz okresním soudem (č. l. 85–86 hovořící o praktickém zaměření výzkumných prací a těsném napojení na problematiku rybníkářství i pozdějšímu zkoumání produkční stránky vodního společenstva a obhospodařování rybníků, č. l. 87 o spolupráci správce velkostatku Theodora Mokrého s hydrobiologem, která vedla ke zvýšení každoročních výlovků ryb na dvojnásobek), prakticky zaměřenými články, a to zejména prof. Schäfery, které byly součástí posudku RNDr. Adámka (č. l. 130) nebo historický popis lnářského hospodářství na č. l. 360–362 zmiňující „*výzkumnou a šlechtitelskou stanicí hydrobiologickou*“, která vyšlechtila zvláštní odrůdu kapra, tzv. lnářského modráka.

Z hlediska propojení jednotlivých částí velkostatku lze poukázat např. i na skutečnost, že nábytek hydrobiologické stanice byl vyráběn v truhlárnách velkostatku (č. l. 69 a 126). Všechny tyto důkazy byly okresním soudem provedeny, přesto je do svých skutkových zjištění nezahrnul a přiklonil se posudku RNDr. Adámka a výpovědi svědka RNDr. Fotta (k tomu viz dále).

55. I v řízení před soudy vyplynulo, že hydrobiologická stanice byla vždy ve vlastnictví právních předchůdců stěžovatelů, pronajata byla smlouvou ze dne 1. července 1924 Karlem Lilgenauem na dobu deseti let, která tedy uplynula v roce 1934 (č. l. 125-127; smlouvu předložila vedlejší účastnice řízení). Předek stěžovatelů však velkostatek zakoupil až v roce 1936 a k tomuto období žádná smlouva doložena není. Přesto na hydrobiologické stanici výzkumná činnost neustala (např. č. l. 359). Lze tedy vycházet z nepopřeného tvrzení stěžovatelů, že spolupráce mezi výzkumníky a velkostatkem byla založena na osobních vazbách, které zpřetrhal až zásah státu (prof. Schäferna, který, i dle zjištění okresního soudu, byl zaměřen na praktickou činnost stanice, na ní působil ještě v roce 1946 a zřejmě až do své smrti v roce 1950, srov. č. l. 580).

56. Konečně je podstatná i skutečnost, kterou soudy rovněž pomíjely, že přidělcem jak sporných tak i okolních nemovitostí souvisejících s rybničním hospodařením bylo v roce 1948 Státní rybářství, n. p. Blatná. Až v roce 1959 byly sporné nemovitosti přiděleny vedlejší účastnici řízení, která se pak dle svých tvrzení zaměřila na ryze teoretický výzkum. Stěžovatelům nelze klást k tíži, že v důsledku odnětí majetku státem a zpřetrhání osobních vazeb došlo k tomu, že v současnosti hydrobiologická stanice sice využívá rybníky v okolí ke svému výzkumu, ale ten již nezaměřuje prakticky pro využití v hospodářství stěžovatelů. Právě v této okolnosti se užijí výše uvedená obecná východiska použití restitučních předpisů, tj. přihlídnutí k účelu zákona o půdě, kterým je zmírnění následků minulých majetkových a jiných křivd, a jeho citlivá aplikace s ohledem na konkrétní okolnosti věci. Soudy dnes aplikující restituční předpisy nemohou být přísnější než státně mocenské orgány v době nesvobody a přehodnocovat tehdejší závěry o existenci jediné zemědělské usedlosti, zde velkostatku Lnáře, v neprospěch žadatelů o restituci [tento princip argumentace uplatnil Ústavní soud i v nálezu ze dne 7. ledna 2009 sp. zn. I. ÚS 2477/08 (N 4/52 SbNU 27)]. Tím spíše tak nemohou činit na základě dalšího vývoje po odnětí majetku, který v tomto případě vedl k přiklonu vedlejší účastnice řízení k ryze teoretickému výzkumu.

57. Ústavní soud respektuje, že mu zásadně nepřísluší přehodnocovat hodnocení dokazování před obecnými soudy. Náleží mu však posoudit, zda v řízení před obecnými soudy nebyla porušena základní práva nebo svobody stěžovatelů, zakotvená v ústavních zákonech nebo v mezinárodních smlouvách podle čl. 10 Ústavy a v rámci toho uvážit, zda řízení před nimi bylo jako celek spravedlivé. Správností hodnocení důkazů obecnými soudy se zabývá zpravidla tehdy, pokud zjistí, že v řízení před nimi byly porušeny ústavní procesní principy. Mezi ně patří např. právo na soudní ochranu (čl. 36 odst. 1 Listiny), právo na zákonného soudce (čl. 38 odst. 1 Listiny), rovnost účastníků (čl. 37 odst. 3 Listiny), právo každého na veřejné projednání věci v jeho přítomnosti a právo vyjádřit se ke všem prováděným důkazům (čl. 38 odst. 2 Listiny) [srov. nález ze dne 21. dubna 1994 sp. zn. I. ÚS 68/93 (N 17/1 SbNU 123)].

58. K takové situaci došlo i v předložené věci. Na základě všech výše popsaných skutečností vycházejících ze soudního spisu a listinných důkazů, které byly provedeny okresním soudem, má Ústavní soud za to, že předmětné nemovitosti spadají pod pojem

původní zemědělské usedlosti, a tím i do rozsahu § 1 odst. 1 písm. b) zákona o půdě. Okresní soud proto učinil skutková zjištění [která přiřadil k § 1 odst. 1 písm. c) zákona o půdě, jak je dále popsáno] v extrémním rozporu s provedenými důkazy. Postup krajského soudu při aplikaci § 1 odst. 1 písm. b) zákona o půdě hraničil s nepřezkoumatelností, neboť jeho závěry nebyly podporovány žádnými konkrétními důkazy. Nejvyšší soud zásadní nedostatky při použití tohoto ustanovení zcela přehlédl, a to jak v tom, že odkázal na chybějící skutková zjištění krajského soudu, tak i v tom, že si nevšiml jím provedeného zavádějícího výkladu. Proto bylo touto částí napadených rozsudků obecných soudů porušeno ústavně zaručené základní právo stěžovatelů na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny.

VI.d

K použití § 1 odst. 1 písm. c) zákona o půdě v posuzované věci

59. Přestože by se Ústavní soud s ohledem na závěr o uplatnitelnosti § 1 odst. 1 písm. b) zákona o půdě v této věci nemusel dále zabývat použitím písm. c) téhož ustanovení, činí to vzhledem k provázanosti skutkových zjištění i dalším nedostatkům v postupu obecných soudů.

60. Okresní soud prováděl dokazování a svá skutková zjištění, která z něj vyplynula, přiřadil k § 1 odst. 1 písm. c) zákona o půdě, ač byla využitelná i pro aplikaci písm. b) téhož ustanovení, jak plyne z předchozí části tohoto rozhodnutí. Zjišťoval totiž, zda požadované budovy a zastavěné pozemky sloužily a slouží zemědělské a lesní výrobě nebo s ní souvisejícímu vodnímu hospodářství [pro použití písm. b) v tomto ohledu postačí, pokud lze shledat mezi nemovitostmi souvislost, která vytváří komplex původní zemědělské usedlosti; posuzuje se tedy v podstatě míra propojení se zemědělskou výrobou].

61. Stěžovatelé poukazovali zejména na základě důkazů popisovaných v předchozí části tohoto rozhodnutí (srov. odst. 52) na souvislost mezi činností hydrobiologické stanice a rybníčním hospodařením. Okresní soud proti tomu především vyšel ze znaleckého posudku RNDr. Adámka předloženého vedlejší účastníci řízení, který byl zaměřen na posouzení článků publikovaných v letech 1925–1948 v souvislosti s činností hydrobiologické stanice. Předně je nesmyslné, že se soud ke zjištění praktických výstupů hydrobiologické stanice zaměřil na její výstupy teoretické. Když už se však na ně zaměřil, Ústavní soud nepřehlédl, že znalecký posudek nijak nevysvětluje, jak byl výběr článků učiněn nebo jakým způsobem znalec zjišťoval, jaké články v daném období vyšly. Znalec až osobně před soudem vypověděl (č. l. 581), že články získal „od svého profesora“ a od „přírodovědecké fakulty“, tj. od vedlejší účastnice řízení, resp. její části, pod níž hydrobiologická stanice spadá. V posuzovaném meziválečném období přitom na hydrobiologické stanici působily jiné výzkumné ústavy než vedlejší účastnice řízení, je tedy otázkou, zda mohla znalci předložit všechny články publikované v tomto období a nakolik byl výběr předložených článků reprezentativní.

62. Ohledně zjišťování skutečné spolupráce mezi výzkumníky a velkostatkem se nabízel výslech předka stěžovatelů, který stěžovatelé navrhovali, Josefa Vanička, narozeného v roce 1910. Ten zemřel v roce 2005, tedy více než rok poté, co bylo zahájeno řízení u okresního soudu. Nadto mohl sám soud provést navrhovaný důkaz pamětní knihou stanice i jejími pracovními knihami, v nichž měly být záznamy

o prováděných měřeních a výzkumech. Namísto toho se spokojil s tím, jak o těchto knihách vypovídal před soudem svědek RNDr. Fott, který je dle svých slov studoval před deseti lety (č. l. 580) a podle téže výpovědi šlo zřejmě o dobu, kdy sestavoval vedlejší účastníci řízení podklady k tomuto soudnímu řízení (rovněž č. l. 580). Možnost výslechu dalších osob okresní soud dle soudního spisu nezvažoval.

63. Takto jednostranně vedené dokazování k § 1 odst. 1 písm. c) zákona o půdě, které stěžovatelé v průběhu celého soudního řízení namítali s konkrétními výhradami jak proti posudku RNDr. Adámka, tak i proti výpovědi RNDr. Fotta, nemělo před vyššími soudy vůbec obstát. Přesto na něj vyšší soudy odkázaly. Zároveň neodpověděly na námitky stěžovatelů týkající se písemných důkazů, které stěžovatelé předkládali. Tím obecné soudy nerespektovaly tzv. princip rovnosti zbraní [srov. také nálezy ze dne 5. ledna 2005 sp. zn. IV. ÚS 201/04 (N 3/36 SbNU 19)]. Soud si v průběhu celého řízení, a v rámci dokazování zejména, musí počínat tak, aby respektoval princip rovnosti účastníků, pod nějž spadá i princip rovnosti zbraní [např. nálezy ze dne 2. února 1999 sp. zn. I. ÚS 8/98 (N 17/13 SbNU 119) nebo ze dne 23. listopadu 1999 sp. zn. I. ÚS 323/97 (N 162/16 SbNU 197)]. Touto částí napadených rozsudků proto obecné soudy porušily nejen ústavně zaručené základní právo stěžovatelů na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny, ale i právo na rovnost účastníků řízení dle čl. 37 odst. 3 Listiny.

VI.e

K použití § 11 odst. 4 zákona o půdě v posuzované věci

64. Podle § 11 odst. 4 zákona o půdě obytnou budovu, hospodářskou budovu a jinou stavbu, patřící k původní zemědělské usedlosti, nelze vydat v případě, že zásadní přestavbou stavba ztratila svůj původní stavebně technický charakter tak, že již nesusouví s předmětem zemědělské výroby.

65. K citovanému ustanovení byly zpracovány dva znalecké posudky. V průběhu správního řízení vypracoval znalec ustanovený pozemkovým úřadem Ing. Řezáč znalecký posudek příznivý pro stěžovatele. Vedlejší účastnice řízení pak ve správním řízení předložila druhý posudek, příznivý pro ni, který vypracoval Ing. Bedrníček a který obsahoval i dle soudů nevhodný dovětek o tom, že dle názoru tohoto znalce z oboru stavebnictví a ekonomika hydrobiologická stanice způsobem užívání nesusouví s předmětem lesní nebo zemědělské výroby.

66. Oba znalecké posudky byly okresnímu soudu předloženy jako důkazy. Během úvodního jednání ve věci samé vznesl zástupce stěžovatelů proti znalci Ing. Bedrníčkovu námitku podjatosti (č. l. 422). Okresní soud přesto bez dalšího pro soudní řízení ustanovil znalcem právě Ing. Bedrníčka (č. l. 426a). Stěžovatelé proto poté, v roce 2009, podali písemnou námitku podjatosti tohoto znalce (č. l. 459–460). O této námitce podjatosti okresní soud nijak nerozhodl. O čtyři roky později, v roce 2013, když bylo nařízeno ústní jednání, na němž měl být tento znalec vyslechnut, zástupce stěžovatelů soudu připomněl podanou námitku podjatosti. Podle protokolu o jednání pak „*po kratší diskusi a konzultaci s přítomnými žalobci*“ vzal zástupce stěžovatelů námitku podjatosti zpět a trval jen na věcných námitkách proti posudku tohoto znalce (č. l. 579). Okresní soud následně na základě posudku zhodnotil, že došlo ke ztrátě stavebně technického

charakteru původní budovy tak, že již nesouvisí s předmětem zemědělské výroby, a proto ji nelze vydat dle § 11 odst. 4 zákona o půdě.

67. Kromě nedostatků v samotném řízení, které plynou z jeho výše uvedeného popisu, i toho, že soud měl k dispozici dva posudky, které se oba pohybovaly na hranici 50% přestavby, a přesto se nepřiklonil na stranu restituentů v souladu s obecným východiskem výkladu restitučních předpisů, je vadný i vlastní právní názor okresního soudu k § 11 odst. 4 zákona o půdě.

68. Okresní soud se opřel výhradně o závěry týkající se stavebně technických změn stavby, namísto toho ale měl podle § 11 odst. 4 zákona o půdě hodnotit, zda stavba zásadní přestavbou ztratila svůj původní stavebně technický charakter tak, že již nesouvisí s předmětem zemědělské výroby. Nejde tedy jen o zjištění, že došlo k prosté přestavbě, ale k takové přestavbě, která naruší souvislost se zemědělskou výrobou. Pro toto posouzení se plně uplatní skutková zjištění, že budova sloužila jako hydrobiologická stanice již od roku 1924 a měla souvislost se zemědělskou výrobou (část VI.c tohoto nálezu). Ze stavebně technického hlediska je pak významné, že sice mohlo dojít k 57,69% změně vodorovných nosných konstrukcí, ale proto, že k původním dvěma místnostem byly přistavěny dvě další místnosti. Není jasné, proč by přistavění dvou místností mělo vést k takové ztrátě stavebně technického charakteru, že stavba již nesouvisí s předmětem zemědělské výroby, nadto pokud se činnost v ní prováděná od roku 1924 nezměnila.

69. K tomu Ústavní soud již opakovaně vyslovil, že „*aplikace § 11 odst. 4 zákona o půdě nestojí a nepadá se stavebně technickými parametry, ale musí vycházet jednak ze skutečnosti, že jde o zmírnění křivd na jedné straně a zajištění zemědělské výroby na druhé straně, přitom korelátem je rozsah zásahu (zásadní přestavba), který je individuální, přestože zákonodárce v tomto směru počítá i s kritérii stavebně technickými. O zásadní přestavbu půjde jen tam, kde přestavba popře možnost zajištění zemědělské výroby ve vlastním i souvisejícím slova smyslu. Kdy tomu tak bude, je třeba vykládat restriktivně nejen proto, že jde o zmírnění majetkových křivd a princip continuity s původním vlastníkem, ale především proto, že samotná vázanost na zemědělskou výrobu je zásahem do práv restituentů, kteří by, nebýt křivdy, mohli dnes ve svém majetku provozovat v zásadě jakoukoliv, tedy i nezemědělskou činnost.*“ [Srov. nálezy ze dne 18. září 1996 sp. zn. II. ÚS 186/95 (N 83/6 SbNU 89) a ze dne 3. května 2001 sp. zn. II. ÚS 719/2000 (N 69/22 SbNU 105).]

70. Restriktivní výklad § 11 odst. 4 je zde namístě o to více, že se jedná o vyluku z restitucí a jejich účelu [srov. obdobně nálezy ze dne 14. července 2004 sp. zn. IV. ÚS 176/03 (N 96/34 SbNU 35) i rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 28. ledna 2009 sp. zn. 28 Cdo 2796/2008].

71. Vyšší soudy se výkladem § 11 odst. 4 zákona o půdě nezabývaly, z toho důvodu pouze okresní soud v souvislosti s aplikací tohoto ustanovení porušil právo stěžovatelů na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny.

VI.f

Ostatní námitky a souhrnné hodnocení

72. Stěžovatelé také namítali, že jim případně měla být vydána věc celá, že měli být osvobozeni od soudních poplatků a neměli platit vedlejší účastníci řízení jeho náklady. K placení soudního poplatku lze podotknout, že vysvětlení okresního soudu, že se speciální ustanovení § 21a odst. 2 zákona o půdě o osvobození od soudních poplatků neaplikuje proto, že ve věci jde o řízení podle části páté občanského soudního řádu, které podléhá poplatkové povinnosti (č. l. 113 spisu), není přesvědčivé. Není však vyloučeno, že nepoužití speciálního ustanovení zákona o půdě okresní soud v dalším řízení vysvětlí lépe. V každém případě však vzhledem k závěrům Ústavního soudu, že rozsudky obecných soudů byla porušena ústavně zaručená práva stěžovatelů, budou stěžovatelé moci všechny tyto námitky uplatnit znovu v řízení před okresním soudem. Proto se jimi Ústavní soud samostatně nezabýval.

73. Pokud stěžovatelé tvrdili, že došlo i k zásahu do jejich práva vlastnit majetek podle čl. 11 odst. 1 Listiny, příp. čl. 1 Dodatkového protokolu k Úmluvě, odkazuje Ústavní soud na svou ustálenou judikaturu, podle níž se právo vlastnit majetek vztahuje pouze na vlastnictví již nabyté nebo například na nezpochybněné pohledávky, nikoliv pouze na tvrzený nárok na majetek. To platí i v případě restitučních nároků. [Srov. např. náleze ze dne 13. ledna 1998 sp. zn. I. ÚS 232/97 (N 3/10 SbNU 33).] Zásah do tohoto práva proto ve věci stěžovatelů nepřipadá v úvahu.

74. Jak vyplývá z předchozích částí tohoto nálezu VI.c, VI.d a VI.e, Ústavní soud shledal, že okresní, krajský i Nejvyšší soud porušily ústavně zaručená základní práva stěžovatelů na soudní ochranu a na rovnost účastníků řízení podle čl. 36 odst. 1 a čl. 37 odst. 3 Listiny. Z těchto důvodů rozhodnutí obecných soudů svým výrokem zrušil. Kasační důvody se zároveň vztahují i na závislé výroky rozhodnutí obecných soudů o nákladech řízení.

75. Stěžovatelé se domáhali i zrušení rozhodnutí správních orgánů, která předcházela rozhodnutím soudů. Rozsudek soudu vydaný v řízení podle části páté občanského soudního řádu nahrazuje podle § 250j občanského soudního řádu rozhodnutí správního orgánu v takovém rozsahu, v jakém je rozsudkem soudu dotčeno. S ohledem na tento následek a skutečnost, že řízení se na základě zrušení rozsudků obecných soudů vrátí do fáze řízení před okresním soudem, se Ústavní soud rozhodnutími správních orgánů nezabýval. Ochrany základních práv a svobod stěžovatelů lze dosáhnout již tím, že věc bude znovu projednána okresním soudem. Tím ve vztahu k rozhodnutím správních orgánů přestává být splněna podmínka přípustnosti ústavní stížnosti ve smyslu § 75 odst. 1 zákona o Ústavním soudu [srov. náleze ze dne 9. prosince 2014 sp. zn. IV. ÚS 1085/14 (N 220/75 SbNU 475)]. Proto Ústavní soud v této části ústavní stížnost stěžovatelů odmítl podle § 43 odst. 1 písm. e) zákona o Ústavním soudu.

76. Ústavní soud nemohl přehlédnout, že se celé restituční řízení v této věci značně komplikovalo i kvůli přístupu vedlejší účastnice řízení, která zpočátku nenamítala nic proti tomu, že by se na věc měl aplikovat zákon o půdě a již v roce 1994 přislíbila vyřešení věci dohodou (č. l. 72). Tento příslib poté zopakovala i v roce 2009 (č. l. 285), posléze z něj ale opět ustoupila. S ohledem na toto rozhodnutí Ústavního soudu a délku dosavadního řízení, kdy jen první řízení před okresním soudem trvalo devět let, nelze

než doporučit, aby se stěžovatelé s vedlejší účastnicí řízení znovu pokusili uzavřít dohodu, která je vždy nejlepším řešením sporu.

77. Dále Ústavní soud podotýká, že se v této věci neuplatní judikaturou dovozená překážka vydání nemovitosti spočívající v tom, že by vydávaná věc nemohla oprávněným osobám vůbec sloužit a bylo by jim tak vydáno jen holé vlastnictví (srov. nálezy sp. zn. ze dne 21. ledna 2015 II. ÚS 536/14 (N 11/76 SbNU 153) či ze dne 11. července 2017 sp. zn. III. ÚS 1961/15). Kromě toho, že hydrobiologická stanice nadále může sloužit hospodářské činnosti stěžovatelů, stejně jako tomu bylo v minulosti, podaří-li se jim s vedlejší účastnicí dohodnout o spolupráci, je hydrobiologická stanice nadále i obytnou budovou, nadto dle tvrzení vedlejší účastnice řízení využívanou jen nárazově, může tedy stěžovatelům sloužit i takto.

VII. *Závěr*

78. Ze všech výše uvedených důvodů Ústavní soud shledal ústavní stížnost stěžovatelů důvodnou v rozsahu, v němž směřuje proti rozsudku Nejvyššího soudu, krajského soudu i okresního soudu. Podle § 82 odst. 1, odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu jí proto mimo ústní jednání bez přítomnosti účastníků řízení částečně vyhověl (výrok I) a napadená rozhodnutí obecných soudů podle § 82 odst. 3 písm. a) téhož zákona zrušil (výrok II). Ve zbytku Ústavní soud rozhodl podle § 43 odst. 1 písm. e) zákona o Ústavním soudu o odmítnutí ústavní stížnosti jako nepřípustné (výrok III). V dalším řízení bude povinností obecných soudů rozhodnout o nároku stěžovatelů na vydání předmětných nemovitostí v souladu se závazným právním názorem vysloveným v tomto nálezu. Vykonatelná rozhodnutí Ústavního soudu jsou závazná pro všechny orgány i osoby (čl. 89 odst. 2 Ústavy).

Poučení: Proti rozhodnutí Ústavního soudu se nelze odvolat.

V Brně dne 5. září 2017

Jan Musil
předseda senátu